

РЕЦЕНЗІЯ

доктора філософських наук, професора Бровка Миколи Миколайовича
на дисертацію Козуба Олега Валерійовича
«Формування музичного простору Німеччини
в умовах тоталітарного режиму 30–40-х років XX століття», подана на
здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності
034 Культурологія», галузі знань 03 «Гуманітарні науки»

На кожному етапі історичного розвитку суспільства виникають ситуації, що актуалізують ту чи іншу проблематику в системі гуманітарного знання. В наш час до такої актуальної проблематики можна без перебільшення віднести формування і функціонування тоталітарних форм організації влади в тій чи іншій країні. І хоча це не набрало якихось неймовірних масштабів, але коли хоча б одна країна із надпотужним військовим потенціалом стає на шлях тоталітарних форм правління – це, безперечно, викликає занепокоєння в усіх прошарках суспільства, і, звичайно, привертає увагу науковців. На наш погляд, дисертаційне дослідження О. В. Козуба значною мірою відповідає за своєю суттю ситуації, що складається в сучасних цивілізаційних умовах розвитку людства, при цьому мова йде не про політологічні, а культурологічні виміри проблематики.

Дисертант ставить перед собою завдання проаналізувати особливості формування музичного простору Німеччини в умовах тоталітарного режиму 30–40-х років XX століття. Треба зазначити, що репрезентована проблематика, хоч і ставала предметом дослідження в різні роки, але в теперішній час виникають нові повороти і смисли здавалось в уже відомих змістовних вимірах тих подій передовсім у сфері музичного мистецтва. Необхідно зазначити, що період 30–40-х років Німеччини XX століття з фактологічної точки зору має достатній багаж, але з теоретико-методологічних позицій не все знайшло своє висвітлення. В цьому плані, заслугою автора рецензованої дисертації є те, що він зосереджує свою увагу саме на нових, недостатньо розроблених аспектах і питаннях теми, що мають принципове – теоретичне, суспільно-практичне – значення.

Насамперед, ми маємо на увазі, питання обґрунтування теоретико-методологічних засад дослідження особливостей формування явища

тоталітаризму в Німеччині і його трансформації у сферу музичної творчості. Звичайно, виходячи із сказаного викликає особливий інтерес перший розділ дисертації «Методологічний потенціал дослідження музичного простору Німеччини 30–40-х років XX століття». У цьому розділі важливим для автора стає осмислення концептуалізації просторового виміру культури в цілому та аналізу ідеологічних контекстів тоталітарного суспільства.

Безсумнівно, викликає інтерес те, з чого розпочинається аналіз методологічних засад проблеми, де виходить на перше місце з'ясування еволюції категорії «простір» у гуманітарних науках XX століття. В роботі переконливо показується, що з епохи Просвітництва панував часоцентризм, детермінований ідеями лінійного прогресу, що розгортається у часі. Однак в наш час відбувся радикальний просторовий поворот. Простір досліджується з тих позицій, що він стає передовсім соціальним явищем, що спрямовує дослідження на виявлення в ньому чинників дієвості, і, відповідно, осмислення орієнтації на конкретні матеріальні зміни й процеси. Таким шляхом автор приходить до дослідження музичного простору крізь призму осягнення його динаміки як соціокультурного явища, що є центральною проблемою роботи. Автор залучає до формування свого концептуального підходу широкий діапазон модернових дослідників суміжних проблем. Це, передовсім теоретики Д. Бахманн-Медік, А. Лефевр, А. Моль, М. Фуко, Ф. Ніцше, Дж. Сторі, Т. Лютий, О. Ярош та інші. Зазначу, що в ситуації відсутності методологічних досліджень сутності явища тоталітаризму в Німеччині і його трансформації у сферу музичної творчості, аналіз цієї проблеми може сприяти поглибленню й уточненню механізмів формування цього явища, що може мати рецидиви в сучасних умовах.

Сформульовані у першому розділі методологічні засади дослідження явища тоталітаризму в Німеччині XX століття практично застосовуються, і треба сказати досить ефективно застосовуються, при аналізі творчості митців Німеччини доби тоталітаризму – Ріхарда Штрауса, Пауля Хандеміта, Карла Орфа, що знайшло своє відображення в їх культурно-мистецьких здобутках. Дисертант, безумовно, вірно вказує, що «вибір саме цих постатей обумовлений

тим, що вони репрезентують три основні шляхи вирішення проблеми «художник і влада» у площині німецького тоталітаризму: співпраця з владою / опортунізм / аполітичність, фактична міграція, внутрішня міграція». В процесі конкретного дослідження творчого доробку названих митців, дисертант досить вдало використовує метод культурологічної біографістики, що виводить аналіз із чисто описового характеру творчої біографії композиторів на рівень аналізу культурного контексту, з'ясуванню смислотворчих параметрів діяльності відомих композиторів Німеччини ХХ ст. Необхідно констатувати, що проведений аналіз творчого доробку митців Німеччини періоду тоталітаризму надзвичайно цікавий, теоретично і практично значимий.

Підсумковим є третій розділ дисертації, присвячений феноменологічному аналізу конкретних художніх артефактів досліджуваного періоду, в якому проведена своєрідна експлікації масового музичного дискурсу Німеччини. Теоретично значимим є проведений аналіз німецького культурно-мистецького простору, а також основних шляхів та методів пропаганди та розповсюдження ідеологічної доктрини в Німеччині 1930-х – 1940-х років ХХ століття. Автор переконливо показує, спираючись на існуючі дослідження ряду інших авторів цього періоду Німеччини ХХ століття, що «керівні» ідеологи Третього рейху щодо так званих «правильних» музичних творів носили переважно характер врахування не сутнісних параметрів музичних творів, а передовсім врахування походження того чи іншого митця. Відповідно «композиторам було значно складніше збагнути, що від них вимагало державне керівництво. Жоден із творців музики так і не дав однозначної відповіді на питання, який витвір мистецтва слід вважати істинно німецьким. Питання про те, чи може музика сама собою бути носієм ідей та світоглядних установок, залишалося відкритим» (авторське цитування).

Повинен зазначити, що матеріали дисертації мають важливе значення для подальшого поглиблення розуміння процесів формування тоталітарних форм організації державної політики, що має неабияке значення в сучасному світі. Дослідження характеризує творча пошуковість, критичне переосмислення та

розширення змісту явищ тоталітаризму, що трансформуються у сферу музичного мистецтва.

Відзначаючи високий науковий рівень проведеного О. В. Козубом дослідження, достатню теоретичну аргументованість, актуальність, а в багатьох випадках і новизну авторських висновків і узагальнень, разом з тим хотілось би зупинитись на деяких контекстних уточнюючих питаннях.

1. Якими, на Вашу думку, є особливості музичного простору сучасних тоталітарних країн? І чи можливо взагалі сконструювати повноцінний культурний простір шляхом примусу з боку влади?
2. Чи можна взагалі вважати загальні апелювання митців Карла Орфа, Ріхарда Штрауса, Пауля Хіндеміта до гуманізму та вічних цінностей виявом спротиву конкретному тоталітарному режиму?

Загалом, дисертаційна робота Козуба Олега Валерійовича «Формування музичного простору Німеччини в умовах тоталітарного режиму 30–40-х років ХХ століття», справила надзвичайно позитивне враження, свідчить про наукову зрілість автора, про його здатність ставити та вирішувати серйозні наукові питання.

Відзначаючи високий науковий рівень проведеного О. В. Козубом дослідження, достатню теоретичну аргументованість, актуальність, а в багатьох випадках і новизну авторських висновків і узагальнень, а також враховуючи те, що рецензована дисертація постає завершеною цілісною роботою, підготовленою на відповідному вимогам Міністерства освіти і науки України рівні, що стосуються присвоєння звання доктора філософії в галузі культурології, самостійним дослідженням, присвячене важливій у теоретичному і практичному відношенні проблемі, де основні наукові положення, сформульовані дисертантом, не викликають заперечень, знайшли адекватне відображення в наукових публікаціях, і практично апробовані, відповідають вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її автор, Козуб О. В. заслуговує

присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 034
Культурологія», галузі знань 03 «Гуманітарні науки»

Доктор філософських наук, професор,
професор кафедри гуманітарних наук
Національної музичної академії
України

М.М. Бровко

1.